

KLASIKAPLUS.CZ

1. Tři v jednom. Premiérové jednoaktovky na festivalu NODO

01.07.2022 klasikaplus.cz - Lucia Maloveská

Odkaz na originál

Klíčová slova: Antonína; Divadle; Dvořáka

"Čo však mali opery, aspoň rámcovo, spoločné, bol záujem o psychické procesy človeka – či už priamo o percepciu poslucháča, o jeho pozornosť, alebo o fenomén ľudskej pamäte."

"Ak by sme sa nachvíľu chceli oprieť o žánrové škatuľky, mohli by sme povedať, že opera Lucie Páchovej Approximate bola zo všetkých troch kusov najvzdialenejšia tomu, čo si pod pojmom opera predstavujeme."

"Emócie sopranistky Markéty Schaffartzik a barytonistu Vojtěcha Šemberu sa pritom, za rampu, dostávajú ako veľmi autentické a silné."

Čisto štatisticky jednoznačne najpestrejší večer ponúkol festival Dni nové opery (NODO) 28. júna v ostravskom **Divadle Antonína Dvořáka**. Na programe boli tento večer tri krátke, komorné, jednoaktové opery: od Lucie Páchovej, Judith Berkson a Jamesa Laytona. Všetky z nich odzneli v premiére.

Ako konštatoval Boris Klepal v úvodnom slove, NODO vo svojom programe zahrnuje najrôznejšie podoby súčasnej opery, často na hranu toho, čo si pod týmto žánrom predstavujeme. Napokon, samotný formát troch krátkych diel bol v kontraste k predošlému dňu, kedy zaznela vyše päťhodinová opera Petra Kotíka. Veľmi rozmanité prístupy k žánru sme však mohli pozorovať aj v rámci utorkového večera. Objavila sa napríklad práca s voľnejším určením parametrov, vďaka ktorej sa k sebe role autora a interpreta priblížili, rôzne prístupy k libretu (v jednom prípade v podstate celkom absentovalo a nahradili ho zvuky), k hudobnému času, k divadelnosti. Čo však mali opery, aspoň rámcovo, spoločné, bol záujem o psychické procesy človeka – či už priamo o percepciu poslucháča, o jeho pozornosť, alebo o fenomén ľudskej pamäte (a jej nedokonalosti).

O tom, akou výzvou boli opery pre interpretov, budem písať nižšie; treba ale poznamenať aj to, že večer nebol jednoduchý ani po stránke technickej a produkčnej. Každá zo zhruba polhodiny trvajúcich opier si, prirodzene, vyžadovala vlastnú prípravu – večer tak rozdelili dve, opäť zhruba polhodinové, prestávky. Pre poslucháčov to bola dobrá príležitosť "preorientovať" sa na hudobný svet ďalšieho autora, zároveň ale mohol večer predsa len pôsobiť až príliš rozčlenené. S jednoaktovými operami sa však dá inak vysporiadať len ťažko.

Ak by sme sa nachvíľu chceli oprieť o žánrové škatuľky, mohli by sme povedať, že opera Lucie Páchovej Approximate (v preklade Priblížiť sa) bola zo všetkých troch kusov najvzdialenejšia tomu, čo si pod pojmom opera predstavujeme. Lucia Páchová nepracuje s tradičným hudobným materiálom, ale s rôznymi zvukmi, ktoré poslucháčov vďaka do kruhu rozostaveným reproduktorom obklopujú (zvukový design a režijná spolupráca Theresa Schrezenmeir). Mnoho z týchto zvukov pritom vzniká priamo na pódiu. Tvar opery je ponechaný na interpretoch a v každom predstavení sa teda bude odlišovať. Protagonistkami boli Lucie Páchová (hlas, objekty), Jana Vondruš (hlas, objekty), Anežka Nováková (perkuse, hlas) a Kristýna Švihálková (perkuse, hlas).

Páchová svoje dielo umiestňuje na scénu (Jana Nunčič), ktorá je vlastne akýmsi priestorom na umiestnenie a využitie rekvizít, ktoré sa stávajú zdrojom zvuku. Je to zaujímavý koncept, občas som len trochu premýšľala, či scénická forma vlastne autorkinu invenciu nezväzovala. Vzhľadom k maximálne stlmeným svetlám pritom púta pozornosť najmä predmety, respektíve osoby, ktoré sú osvetlené (svetelný design a režijná spolupráca Jan Neugebauer). Vidíme napríklad svietiace rúry od vysávača, v popredí stoja bicie nástroje, ktoré sú často využívané "alternatívnym" spôsobom: údery na hranu, škrabanie po blane... Dôležitými sa stávajú aj lopty rôznych veľkostí (pingpongové, fitness), ktoré vytvárajú rôzne druhy zvukov, a Páchová ich údermi zároveň vytvára určité rytmické štruktúry. Ako zdroje zvuku potom slúžia napríklad aj kostýmy – skladateľka pracuje napríklad so zvukom zipsu. Z opery sa tak stáva tak trochu zážitok v štýle ASMR (Autonómna sensorická meridiánová reakcia). V určitom momente mi pripomenul aj rubriku jedného slovenského rádia – tá sa volá zvuk týždňa a poslucháči hádajú, čo bolo zdrojom zvuku v nahrávke. Aj v opere Lucie Páchovej sú predmety zbavované ich bežného kontextu, stávajú sa proste pôvodcami zvukových podnetov. Spev sa v Páchovej opere dostáva k slovu až celkom ku koncu, a napriek nelineárnemu priebehu opery vytvára akési ťažisko. Hlasové prejavy interpretiek ale počuť behom celej opery. V bulletine Páchová vyzýva k tomu, aby poslucháč operu využil na skúmanie vlastného vnímania. Takto sa s týmto zážitkom celkom určite pracovať dá, môžeme skúmať, čo nás upúta, prečo nás to upúta, odkiaľ zvuk počujeme. Priznám sa ale, že mi premenlivosť podnetov už po určitej dobe nedovoľovala počúvať tak sústredene, ako, povedzme, prvých desať minút – tu však naozaj môže ísť o moje nastavenie.

Druhou krátkou operou na programe bolo dielo Partial Memories, teda v preklade Čiastočné spomienky, od Judith Berkson. V tomto prípade má dielo zaužívaným definíciám opery bližšie, než v predošlom prípade. Dielo má libreto, zložené z básne (Judy Chicago) a textov o výtvarnom umení. Na pódiu boli štyria spievajúci protagonisti (Mikaela Elson – soprán, Elliot Menard – mezzosoprán, Judith Bergson – alt a Vojtěch Šembera – barytón), v jame sedela komorná Ostravská banda pod taktovkou Bruna Ferrandisa. Aj dianie na javisku (réžia Viktorie Vášová, scéna a kostýmy Natálie Rajnišová) bolo v tomto prípade scénickejšie, a hoci sa pred divákom neodvíja priamočiary dej, postavám je v rámci diela pridelená určitá rola. Hlavnou myšlienkou opery sú spomienky a to, ako sa z nich dokážu niektoré fakty vytrátiť – tak, ako sa z dejín vytrátili príbehy talentovaných žien, predovšetkým príbeh maliarky Janet Sobel. Je však pravdou, že tento motív bol v inscenácií na mnohých miestach prítomný skôr latentne, a hoci má inscenácia sugestívnu, až rituálnu atmosféru, pôsobilo na mňa stvárnenie trochu mechanicky. Za trochu zbytočne popisnú, hoci vo výsledku efektnú, som potom považovala scénu, kde sa natiahne dlhé plátno, na ktoré protagonisti hádžu loptičky s farbou a

vytvárajú tak obraz "v štýle" spomínanej Janet Sobel.

Mimoriadne zaujímavá bola pre mňa potom hudobná stránka diela. Judith Berkson tu systematicky pracuje s mikrotónmi, a to ako v partoch inštrumentalistov, tak v speváckych partoch. Ostatne, práve mikrotonalita je pre túto skladateľku typickou. Zaoberá sa pritom aj tým, ako poslucháč toto ladenie vníma, záleží jej na tom aby ho "telesne prežil". Mikrotonálne tkanivo, ktoré Berkson vytvára, je veľmi farebné, chvejivé, skladateľka s ním pracuje tak, že naozaj poslucháčovi zhmotňuje "priestor" v rámci vzdialenosti poltónu. Berkson pritom pracuje so statickejším pojmom hudobného času, na mnohých miestach a obzvlášť v kapele tak vytvára len postupne sa premieňajúce plochy (spravidla znejú dlhé držané tóny). Ostravská banda si, myslím, s tou faktúrou poradila dobre, ustriedli farebnosť, ladenie, aj potrebné hladké nástupy. Možno len v redších faktúrach sa mi zdali niektoré tóny nie celkom vyrovnané počas celého svojho trvania. Komplexnejšie, polyfónne štruktúry (stále v mikrointervaloch) potom skladateľka predpísala aj spevákom. Musím povedať, že výkony spevákov boli v tomto smere obdivuhodné, ich spoločné ansámblové momenty ma naozaj uchvacovali. V sólových výstupoch ma potom najväčšmi zaujala sopranistka Mikaela Elson, s pevným, vo výškach ale potrebné krehko znejúcim hlasom. Na javisku dominovala, pôsobila veľmi uhrančivo. Plastickým barytónom potešil aj Vojtěch Šembera. Opera končí až katarzným opakovaním jednoduchého, trojtónového klesajúceho motívu, ktorý podľa autorky odkazuje na tchaj-wanskú pieseň.

Poslednou operou bolo dielo saudade od Jamesa Laytona, na libreto Jacka Burnhama. Aj v tejto opere ostávame pri fenoméne ľudskej pamäti. Autor pojednáva o vracajúcich sa spomienkach, o minulosti a budúcnosti, o túžbe a o jej smerovaní. Hoci ani v tomto prípade nedostaneme konkrétny, uchopiteľný sujet, najviac zo všetkých troch opier tu skladateľ pracuje s interakciami protagonistov a načrtáva ich vzťahy. Emócie sopranistky Markéty Schaffartzik a barytonistu Vojtěcha Šemberu sa pritom "za rampu" dostávajú ako veľmi autentické a silné, hoci v réžii Mareka Davida (a, ostatne, ani v hudbe) vlastne nenachádzame v pravom slova zmysle expresívne miesta.

Keď si vybavujem vizuálnu stránku tejto inscenácie, mám pred očami chladne, trochu bezútešne pôsobiaci priestor s výraznými striebornými akcentami (scéna a kostýmy Adéla Szturcová, svetelný design Filip Horn). Nad celým javiskom sú rozprestreté pohyblivé, lesklé kusy niečoho, čo by som na prvý pohľad asi označila za termodeku. V striebornom rúchu rozvážne prichádza aj Vojtěch Šembera, ktorý nesie striebornú sukňu, do ktorej sa Markéta Schaffartzik, dovedy v neopréne, oblieka. Ligtavo strieborný je aj tanečník Patryk Zamojski, ktorý svojím strhujúcim vstupom vnáša do priebehu celého ešte znepokojivejší podtón. Hlavní protagonisti spolu dobre komunikovali, hodili sa k sebe aj hlasovo. Dominantnou protagonistkou však bola najmä Schaffartzik, ktorá svojím pestrým, plastickým prejavom dokázala množstvo scén naplniť celkom sama. Laytonova hudba v sebe nenesie mnoho výrazných zmien či kontrastov. Autor si vystačí o subtilnejším výrazivom a so statickejším priebehom. Prevažujú kratšie myšlienkové prvky, niekedy tak pôsobí štruktúra fragmentárne (aj v tomto prípade v precíznej interpretácii Ostravskej bandy). Stále sa ale vyskytujú aj jednoznačne vymedzené motívy, o čom svedčí napokon aj to, že si ich mnohí pri odchode zo sály pospevovali. Celok má svojím spôsobom formu oblúku – výrazným prvkom je v tomto zmysle najmä to, že úvod a záver sú takmer totožné. Zo všetkých troch inscenácií zožala práve táto najväčšie ovácie – a myslím, že sa skutočne jednalo o najkomplexnejší počin, hoci celý večer bol nesmierne podnetný. O nových impulzoch v súčasnej opere tak budeme môcť premýšľať ešte dlho.

[« zpět na začátek](#)